

UČITELJSKI T O V A R Š.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dne vsakega mesca, in velja za celo leto 2 gold. 50 kr.,
za pol leta 1 gold. 30 kr.

Tečaj VII.

V Ljubljani 1. marca 1867.

List 5.

Česa je našim ljudskim šolam treba.

Glas sedanjega časa je: boljšajte šole!“ Naj tudi „Tovarš“ pové o tem svoje odkritoserčne misli, ki jih zbira v naslednje štiri točke, in sicer:

Našim ljudskim šolam je treba

1. boljših učiteljev. Kaj pomaga, če je šola še tako dobro osnovana in ima za svoj namen vse naj lepše vnanje pripomočke, če pa nima dobrega, zvestega delavca, kateri bi bil na vse strani zmožen in priden! Dobri učitelji, kakor tudi vsaka druga dobra stvar, se pa ne nabirajo na cestah in kjer si bodi v kakem kotu; dobre učitelje moramo si sami stvariti, to je, moramo si jih odgojevati; in tu nam je treba vse drugače in boljše vravnanih pripravnških šol. Iz sedanje učiteljske pripravšnice prihajajo učitelji, iz med katerih jih je prav prav malo, da bi dobro razumevali in prav spolnovali svojo imenitno nalogo, da bi bili v resnici ljudski učitelji. Ljudskemu učitelju ni dosti, če ima v glavi samo tako imenovano navadno šolsko omiko in obliko, treba mu je kaj več vediti, pa ne le vediti, temuč tudi to, kar vé, v svojem stanu prav rabiti in dalje razširjati. Kaj pomaga mlademu nastopnemu učitelju, če je v oblikah nemške slovniče še tako dobro izurjen, če se pa potem v slovenski šoli med kmečkimi dečki ne zna dobro sukati, in če ne more spešno delati za izobraževanje domačega ljudstva! Učiteljske pripravšnice morajo biti, kakor ljudske šole, osnovane na národni podlagi. Kar, postavim, učiteljem za nemške šole prav dobro služi, učiteljem v slovenski šoli med slovenskim národom ne more toliko koristiti. Tako mora skle-

pati vsakdo, kdor ima učiteljev namen pred očmi. Za slovenske šole potrebujemo tedaj tudi slovenskih pripravnic. Slavni rodoljub rajni g. Metelko je v svoji oporoki precej premoženja volil tudi za namen, ako bi se katerikrat v Ljubljani napravilo semenišče za slovenske učitelje; tedaj možje, ki imate o tej reči kaj besede in veljave, čas je sedaj, da se zraven drugih narodnih reči potegnete tudi za to prekorsno napravo v naši deželi! Drugi národi imajo že davno lepa semenišča za izobraževanje svojih učiteljev; mi pa nimamo ne le tega, temuč še celó dobrih — svojim potrebam primernih — pripravnihšol ne. — Da bomo pa imeli dobre učitelje, treba je potem tudi, da so spodobno plačani. Vsaki človek mora živiti se s tem, s čimur se ukvarja, in vsaki delavec je vreden svojega plačila. Nihče ne more tirjati, da bi bili iz med različnih očitnih stanov učitelji edini, ki bi mogli na pol zastonj delati. Dokler ne bo učiteljska plača boljša, tudi ne bo veliko dobrih delavcev, ker je že tako na svetu, da gre človek rad za boljšim kruhom in da toliko veseljsje in boljše dela, kolikor je bolj brez skerbí za naj bolj navadne telesne potrebe. Kdo le si radovoljno rad izbere učiteljski stan, če vidi, da učitelj nima boljše plače od čednika, ki pase in goni sim in tje neumno živino! V sedanjih časih na kmetih služiti za 200—300 gold., v mestu pa, kjer mora človek stanovanje in vse drugo drago plačevati, tudi s 400—500 gold. na leto ne more nihče svojemu stanu primerno živeti. Naj bi to vendar premislili vsi, ki odločujejo učiteljsko plačo! Na Pruskem in Bavarskem se ravno sedaj zboljšujejo učiteljske plače, ktere pa že popred niso bile slabe; tam bo imel ljudski učitelj 600—800 gold., in na starost še poboljšek. — Kako pa se pri nas godi starim, onemoglim učiteljem? Dokler je učitelj mlad, si že služi svoj kruh tako ali tako, akoravno svojemu stanu na škodo, ali, kedar je star, mu poje slaba. Nehvaležni svet mu slabo povrača žulje njegovih mladih let, in večkrat se prigodi (bi lahko našteli dovolj zgledov), da je stari učitelj ves zapuščen in mora terpeti preganjanje in potem grenko pomanjkanje. Tako slabo ni v drugih stanovih nikjer. Dokler tedaj ne bodo zaceljene te rane, ne bomo imeli boljših učiteljev, in brez dobrih delavcev ne rodi nobeno polje — tudi šolstvo ne. — Našim šolam je

2. treba boljšega reda ali boljše osnove. Ne more se tajiti, da so se zadnjih 15 let naše ljudske šole veliko ve-

liko bolje vredile in primerniše osnovale. Naši šolski predniki posebno pa naš nekdanji c. k. šolski svetovavec, prečastiti gospod Fr. Močnik, so si za naše šole pridobili velike zasluge, ktere jim mora priznavati vsaki, kdor je poznal dolgočasni stan naših prejšnjih ljudskih šol. Ta čas se je učilni načert za male in glavne šole prestrojil tako lepo, kakor se popred še marsikteremu učitelju sanjalo ni, in slovenski jezik je dobil svojo pravico tudi v glavnih šolah, kjer je bil popred le izmeček. Dobili smo nove in zboljšane šolske knjige, ktere nam še sedaj prav dobro služijo. Toda 15 let je vendar tudi nekaj časa, in pri nas Slovencih, ki stopamo velike korake, je toliko let že odrezek v zgodovini národne omike. Kar je bilo takrat prav dobro, to sedaj že zgublja svojo veljavo, in mora se zopet prenovljati. Učilni načert za ljudske šole se mora tedaj prestrojiti po potrebah časa. Male šole na kmetih naj bodo čisto slovenske. Tako govori tudi učeni Helfert, rekoč: „In die Volksschule, als Anfangsschule, als erste Grundlage, gehört die Muttersprache, und diese allein, anerkannt“. V glavnih šolah naj se pa začenja nemščina učiti še le v 3. in 4. razredu, dokler imamo srednje šole nemške; podučevati pa se mora (kako pa drugače) vse v domačem jeziku. Ali ni neumno kmečkim dečkom, ali tudi mestnim, ki ne znajo ne besedice nemške, na široko in dolgo razlagati nauke v ptujem nemškem jeziku? To je sicer neverjetno, pa je gola resnica; to kaže tudi to, da imamo še v zgledni glavni šoli učitelja, ki ne razumé po slovenski podučevati. — V slovenskih ljudskih šolah naj bodo in podučujejo domači slovenski učitelji, in naj znajo vsi dobro slovenski govoriti ne le po svoje, temuč tudi pravilno, ker stara resniea je, da „mladi tič tako poje, kakor starega sliši“. V šoli ne sme nikakor gospodovati tako imenovana „kranjska špraha“, postavim: „Musteršilerji, dajte ahtengo, in merkajte, da ne bo kdo švecal“. — „Prinesite seboj karteljce, da bote aufgabo pisali in ajngebali!“ — „Zakaj se nisi učil šprahler pa aufsec, sedaj pa imaš slab klas“ . . . Ne rečem, da si učitelji (posebno mlajši) prizadevajo, da v šoli pravilno govoré in dobro po domače podučujejo, toda povsod so med zernjem tudi pleve, ktere bi se pa mogle od zernja spihati. —

3. Našim šolam je treba popravljenih in po potrebi tudi novih šolskih knjig. Dosedanja slovenska berila so kaj dobro, bi rekel, izverstno osnovana, le jezik bi se moral v njih

nekoliko popiliti, pisavne oblike bi se mogle bolj zjediniti, in tudi bi se moglo kaj prenarediti ali dostaviti, posebno kar se tiče podučne tvarine. O takih popravah bi se lahko govorilo pri učiteljskih zborih, in kar potem za naj boljše obveljá, naj se prenaredi. Berila, ki jih izdelujejo nešolski možje, sploh niso dobro vravnana. Kar se tiče „Slovensko-nemške gramatike“, je bila za prvi začetek prav dobra in je v rokah zmožnega učitelja gotovo veliko več koristila za slovenski in nemški jezik, kakor nekdanje vse nemške „Sprachlehre“ (Adelungove). Toda sedaj je zopet drugače. V tej „Slovensko-nemški gramatiki“ je poglobitni namen ta, da se učenci s pomočjo svojega maternega jezika učé nemškega, in to je kratovidne učitelje zapeljevalo, da so na vso moč gonili nemško mašino in se na domači jezik še toliko niso ozirali, kolikor jim ga kaže in na roko daje imenovana gramatika. Vidili smo še celó, da so nekteri prevzeti (ponemčeni) učitelji tako daleč zašli, da so pravila, ki jih ta gramatika lepo po slovenski razjasnuje, predstavljali sami v nemški jezik, ter jih potem učencem narekovali, in ubogi slovenski dečki so se jih mogli iz glave učiti — tedaj več, kakor zahteva šolska knjiga. Tako ravnanje je pokazalo, da učenci glavno šolo doveršivši niso znali res ne slovenski, ne nemški, akoravno so se zeló mučili s ptujim jezikom. Skušnja tedaj kaže, da bi bilo bolje, ako bi se učenci perve dve leti učili samo čistega slovenskega jezika, in ko bi imeli tedaj v tem terdno podlago, bi se še le jeli učiti malo po malem nemškega. Posamne skušnje z učenci so pokazale, da se učenci bolje in hitreje učé ptujega jezika, če že svojega kaj znajo. Zato nam je za prvi slovniški poduk treba male, kratke slovenske slovnice, potem pa druge za nemški jezik, v kateri bi se pa, se vé da, vse po slovenski razjasnovalo i. t. d. Vaje v obeh jezikih, ki jih ima sedanja „Slovensko-nemška gramatika“, naj bi se kolikor toliko porabile, ker vidi se, da so sploh dobro osnovane, in pospešujejo nauk v obeh jezikih. — Za kmečke male šole nam je treba prav jedernate pa kratke knjige o umnem gospodarstvu, v kateri bi bilo vse, kar mladega kmetovavca za njegov namen bolj brihta in mu odpira pot do boljšega gospodarstva. Za mestne šole pa bi mogla biti ta knjiga nekoliko drugačna, da bi se namreč bolj ozirala na obertnijo, kupčijo i. t. d. Naše izverstne (dr. Močnikove) knjige o številjenji naj bi se pomnožile z mnogimi djanjskimi zgledi na vse strani, ka-

kor so n. pr. nemške knjige: „Rechnungsübungen für die Wiederholungs- und Fortbildungsschulen“, kjer se zraven drugih vaj tudi nahajajo „Flächen- und Körperberechnungen“, „Hauswirtschaftsrechnungen“, landwirtschaftliche Rechnungen“, „Gewerbsrechnungen“, „kaufmännliche Rechnungen“, ali pa: „Die Rechenkunst des Landwirtes“ (Heinrich Erzinger, Prag. 1858). — Za nedeljske šole na kmetih bi bilo treba dosedanje „Ponovilo“ precej predelati, marsikaj bolj obširnega okrajšati, in namesti tega dodati marsikaj, kar se sedaj pogreša. Za nedeljske šole po mestih, v ktere hodijo sami rokodelski dečki, naj bi se spisalo posebno berilo, v katerem bi moglo biti za rokodelski, obertnijski in kupčijski stan obilo potrebne tvarine. — Za dekliške vsakdanje in tudi nedeljske šole naj bi bila šolska berila nekoliko drugače osnovana mimo beril za deške šole; sej imama še molitvene knjige za moški spol posebej, za ženski posebej.

4. Naše šole naj bi imele vseh potrebnih pripomočkov za splošno in posamno podučevanje. Kjer se uči sadjereja, naj ima šola svojo drevesnico, za čebelorejo svoj čebelnjak, za svilorejo svojo izbo za take poskušnje. Tudi brez zemljevidov in drugega orodja za zemljepisje naj bi ne bila nobena šola. Ravno tako je potrebno, da ima vsaka šola za kazavni nauk vse, česar je treba, da se učencem kaže pri razlaganji berilnih spisov i. t. d. To so na kratkem reči, katerih naše šole za sedanjí čas potrebujejo, če hočemo, da razširjajo omiko in prinašajo národu srečo in slavo.

A. Praprotnik.

P a š n i k.

Vse, kar koli hočete, da bi vam drugi storili, to tudi vi njim storite. Nepopačeno človeško serce se rado veseli, kedar druge vidi vesele, to je njegovi natori prirojeno, kajti občutljivi človek čuti z veselimi in žalostnimi. To sočutje je pa pri nekterem človeku posebno živo; a to še ni čednost, je le čutje, ktero se pa dostikrat hitro razkadi. Kaj namreč hasne našemu bližnjemu, ako imamo naj žlahtnejše serce do njega, če pa tega ne kažemo v djanji? Vljudnost, postrežljivost in prizanesljivost in pomoč v sili naj djansko razodeva naše blagomisleče serce do bližnjega. Že vljudnost pospešuje

nравnost, ker nas sili in nam nalaga marsikteri trud, in nam tudi pri naša marsiktero sitnost, da drugim vstrežemo. To pa odvráčuje gerdo samoljubje, in tako se pripravljamo za višje čednosti. Da bomo tukaj pravo zadeli, ravnajmo se po zveličarjevih besedah: „Vse kar koli hočete, da vam drugi storé, to tudi vi njim storite!“ To ljubezen do bližnjega naj bo pa krepostna, in naj se nikar ne ravná po vnanjih občutlejih, da bi tistega bolj ljubili, kateri se nam zna bolje prikupiti. Ljubimo svojega bližnjega po keršansko, in nikar ne ljubimo le teh, od katerih kaj pričakujemo, ali kateri se nam po svojih vnanjih okoliščinah, po bogastvu, veljavi, telesni prednosti prikupujejo, to bi bilo le samoljubje ali čutna ljubezen, ktera se obrača po vetru, kakor petelin na strehi. Če ktereга človeka višej ljubimo od drugega, naj izvira le od tod, ker ga bolj spoštujemo in smo mu dolžni skazovati večjo hvaležnost. Ako pa svojega bližnjega v resnici ljubimo, je tudi naša vljudnost, ktero mu skazujemo, istinita. Umetna narejena priljudnost je lupina brez jedra. Če pa izvira iz dobroserčnosti in spoštovanja do bližnjega, pa ni le na videz. Škof Sailer od tega tako pravi: „Resnica, ktera v sercu tiči, se je po vnanje prikazala, pa ne le na videz; kar se namreč vidi, je resnica“. Nekteri človek ne more svojih čutil po vnanje lepo izrazovati, ker mu ni prirojeno, in ni tega vajen; a motili bi se, ko bi vsakega takega človeka imenovali sirovega, terdoserčnega ali prevzetnega, ker ne vidimo njegovega serca, in se prava vljudnost in sploh ljubezen do bližnjega spozná le o času sile in stiske in v zopernih in grenkih urah.

Kakór je pa človeku prirojeno usmiljenje in ljubezen do bližnjega, ravno tako globoko skrito tiči v njegovem sercu kal zavidljivosti in sovraštva do bližnjega, ker izvira od greha prvih staršev in se je pokazalo pri njih potomcih. Že mali otroci eden drugega zavidajo in sovražijo. Napčna domača ali včasi tudi šolska izreja skerbi za to, da se ta strupena zel tako globoko vkorenini, da poslednjič zaduši vsa blaga čutila v človeškem sercu in postane nevkrótена strast, ki tira in derví ubogega človeka iz hudobije v hudobijo, iz brezna v brezno, dokler ga ne pogrezne v tisti brezen, od koder se je izlegla nevošljivost. Domač pregovor prav dobro in krepko izrazuje nevošljivca, ko pripoveduje, kaj nevošljivec želi, da bi njegov bližnji na polovico več dobil od njega, ko pravi: „Iztaknite mi eno okó, da bote svojemu bližnjemu obá!“

Torej sv. pismo prav lepo govori: „Varuj se nevošljivosti in ugrizenega serca, iz njih izvira vse hudo“.

Kaj naj stori učitelj, kedar ima pred sabo otroke, katerim je zelena nevošljivost svojo kačjo zalego v serce položila?

1. Pred vsem naj bo pravičen do svojih učencev, naj ne zbuja med njimi nevošljivosti, da bi ene le hvalil, druge grajal, enim vse prizanašal, nad drugim vsako reč kaznoval, naj ne terpi, da bi se učenci eden drugega tožili. Kedar pa vidi, da je to neogibljivo potrebno, naj ravná previdno, in naj dobro premisli, na kateri strani je dobiček in zguba — večja ali manjša.

2. Naj napeljuje učence djansko k vljudnosti in spoštovanju do prednikov; naj jih vadi, da bodo tudi med sabo priljudni in si radi postregli, pa naj ne pripušča, da bi se eden drugega žalili, eden drugemu krivico delali.

3. Zdravilo za nevošljivost in zavidnost je, kakor za druge dušne bolezni, tudi proti nji v keršanski nravi, v življenji, terpljenji in smerti našega božjega zveličarja. Spomin na tistega, ki je za to na svet prišel, da je drugim stregel, napeljuje človeka k usmiljenju do bližnjega; pogled na tistega, ki je v neznanih bolečinah molil za svoje sovražnike, ozdravi človeško serce zavidljivosti, jeze in sovraštva.

Razun tega naj pa učitelj otrokom v živih podobah kaže, kako potrebna je človeku priljudnost, lepo obnašanje in vedenje, kako da se morajo v vsem svojem obnašanju odlikovati od nevednih in sirovih ljudi; naj jih napeljuje k usmiljenju do ljudi in do žival; a nasproti naj jim pa stavi tudi pred oči prvega nevošljivca, žalostno njegovo in vseh njegovih nasledovavcev osodo. Ako ni še serce otroško, katero je samo na sebi dobro, zakerknilo po domači izreji, trud učencikov ne bo prazen, in seme lepih nauk bo v sercu kalilo. „Kedar bo pa vera peščala med ljudmi, bo pojemala tudi ljubezen“. Te besede nam dosti glasno in razumljivo kažejo, zakaj da ljubezen — kerščanska — zginja s sveta. Vse drugo, kar svet dosega s svojo učenostjo in omiko, je lepo in hvale vredno; brez keršanske podlage je pa poslopje, postavljeno na pesek, katero hudi viharji vojská in prekucij poderejo, in jo povodenj velikih voda, strast in hudobij, podkoplje.

x *)

*) Dobro došlo. Le tako naprej!

Pomenki

o slovenskem pisanji.

IX.

T. Miklosich, preslavni slovanski zlasti staroslovenski jezikoslovec, piše vzajemno ali primerjajočo slovnico slovanskih jezikov (Vergleichende grammatik der slavischen sprachen). Spisal je I. del (die lautlehre) že l. 1852 in III. del (die formenlehre) l. 1856; II. dela (die wortbildungslehre) pa in IV. (die wortfügungslehre) doslej še ni spravil na svetlo.

U. Kako pravi slovanskim govorom?

T. Iz naslova vidiš, da jim pravi „Sprachen“ t. j. jeziki. V predgovoru piše tudi o narečji (dialect) slovaškem, o hrovaškem itd.

U. Po katerem pravilu jih je on razverstil?

T. Po sorodnosti ali bližnji podobnosti z nekdanjim cerkvenim pismenjim jezikom, ki ga Miklosič imenuje staroslovenščino.

U. In kako se glasi njegova razredba?

T. Posebne razredbe, kakor Dobrovsky in Šafařík, Miklosič ni postavil; razlaga jih le v sorodnosti s staroslovenščino, in nasledvajo si v glasoslovji, pa tudi v oblikoslovji njegovem po tem-le redu:

1. Staroslovenski.
2. Novoslovenski.
3. Bulgarski.
4. Serbski.
5. Maloruski.
6. Ruski ali Velikoruski.
7. Česki.
8. Poljski.
9. Gornjeserbski.
10. Dolnjeserbski.

U. To so tedaj razredbe, ktere izmed vseh najbolj slovijo. Ali so pa tudi izmed vseh najboljše? Kaj se ti zdi, kaj meniš, kako sodiš ti, stric! o teh razstavah slovanskih narečij in jezikov?

T. Soditi jih ali celó ktero obsoditi, — tega si ne upam; le nektare derzne misli bi ti kratko razodel, ako te res mika ta reč.

X.

U. Kaj se ti zdi torej, kako je razverstil Dobrovsky slovanske narečja?

T. Da jim pravi narečja, to mi je všeč; vendar jih je po moji misli nekoliko preveč razdrobil.

U. Tudi meni ni bil kej všeč glagol „dispescitur“.

T. Da je staroslavonsko — slavica vetus — djāl na drugo mesto, to se mi ne zdi prav, sej se je prej pisalo kot rusovsko. Sicer si pa v imenovanji tega narečja ni bil dosleden. Bulgarskega tedaj še ni mogel poznati, in sploh ni imel toliko pomočkov, kolikor jih imajo učenjaki lahko zdaj. — Da je na koncu prvega reda djāl slovensko, in na prvem mestu drugzega slovaško narečje, nekterim sicer ni prav; meni pa se to silo važno zdi. Slovenci in Slovaci, ki se sami zovejo tudi Slovence, smo med vsemi v sredi, torej po pregovoru — v zlati skledi, in sklepamo tako oba reda. To naj bi jezikoslovci sploh bolje čislali. — Da se peščica slovanskih Lužičanov tako zelo loči v govorjenji in v pisanji, tega skorej ne morem verjeti.

U. Kaj pa meniš o razstavi Šafařikovi?

T. Preučena je, kakor je bil preučen Šafařik sam. Te stresati si ne derznem, da ne bodo moje misli prederzne. Da ima ruska reč tri narečja, premnogi pišejo; vendar se v knjigi že lepo zedinjajo. — Da mu je staroslovanščina, kateri pravi tudi cirilsko ali cerkveno narečje, starobulgarščina, o tem se hočeva še pomenkvati. — Hrovatje in Serbi so se, ni davno, zedinjali v tem, da zovejo svoj jezik hrovaško-serbski. — O besedah: reč ilirska pa leská (lěh), slovinsko pa slovensko narečje, kakor tudi o razdelitvi slovanskega govora v vzhodnejuzno in zapadno versto ali vejo itd., sva se tu in tam že razgovarjala. (cf. Jezičn. III, 33. 40. 49.)

U. In kaj praviš o Miklosičevi razlagi vzajemnega jezikoslovja slovanskega? Da molčim o polabskem, kje ima narečje hrovaško, kje slovaško? Zakaj loči gornje- in dolnjeserbsko celo na dva jezika, sej po njem celo Rus velikan govori le dva?

T. Knjižna hrovaščina se od serbščine loči po pravopisu, in razklada je nekaj v serbščini, nekaj pa v slovenščini. Slovaško narečje sklepa s českim jezikom, ter ga z njim vred pojasnuje. I jaz mislim, da se bota gornje- in dolnjeserbski kmali stopila v en sam jezik, zlasti zdaj, kar so se jeli poprijemati enakega pravopisa latinsko-slovanskega.

U. Tega pa res ne umém, zakaj slovanske govore Miklosič imenuje jeziške, sej vendar niso tako različni, da bi to imenovanje moglo obveljati.

T. I jaz sem tvojega mnenja, svest si, da si Slovani v djanji, v govorjenji nismo tako daleč, kakor se kaže to v pisanji ali v književnosti. Vendar jih imenuje sedaj jezike menda a) zato, ker se ne dajo iz nobenega doslej znanega izpeljevati kakor narečja iz svojega maternega jezika, in b) zato, ker ima zdaj vsak posebej že svoje slovstvo. Slovani doslej občnega jezika, kakor Nemci ali Talijani, še nimamo; prej ali slej ga dobimo, in tedaj padejo sedanji jeziki ter postanejo narečja; dotlej nam pa res kaže zvati jih jezike, kakor jih zove Miklosiĉ. — Razun tega mi je v njegovi jezikoslovni razstavi jako všeĉ, da prvi knjiŹni jezik slovanski imenuje staroslovenŹino, in da je prva pristna hĉerka njena ravno naŹa slovenŹina, da si mu v teh reĉeh oporĉkajo Źe mnogi jeziĉniki slovanski.

Źolsko blagó.

Iz spisja. ZapiŹite, kakoŹno je zveĉer! — Solnce zahaja; svetli oblaki se Źarĉ in s solncem vred zginjajo. Hladen vetriĉ pihlja. Iz vodá in dolin se vzdidujejo lahke meglice. Trava je rosna. Ptĉiĉ utihnĉjo. Delavci pridejo od dela, ĉede prihajajo domú. Vse je trudno in Źeli poĉivati. Ljudje in Źivali potrebujejo tudi ŹiveŹa. Po veĉerji zahvali ĉlovek Bogá za prejete dobre in gre poĉivat.

Odgovorite te le vpraŹanja: Koga in kaj je Bog o zaĉetku vstvaril? KakŹna je bila takrat zemlja? S ĉim je bila pokrita? Kaj je Bog rekel? Kaj se je potem zgodilo? Kaj je Bog loĉil od tamĉ? Kako je Bog imenoval luĉ — kako temó? Kaj je zapovedal Bog drugi dan? Kaj se je potem zgodilo? Kaj naj bi zemlja rodila? S ĉim je bila zemlja tretji dan ozaliŹana? Kaj je vstvaril Bog ĉeterti dan? Kaj je razsvetljevalo dan? Kaj je svetilo po noĉi? Kaj je Bog vstvaril peti dan? S ĉim je bila napolnjena voda, s ĉim pa zrak? Koga je Bog vstvaril Źesti dan? Kaj je delal Bog Źedmi dan? Za kaj je Bog odloĉil Źedmi dan?

ĈloveŹsko okó.

Spisal *Fr. Oblak.*

Naj izverŹnejŹe delo Stvarnikove roke, naj krasnejŹi bisser na ĉloveŹkem Źivotu je okó. Ako zreŹ v okó nedolŹnega ĉloveka, zdi se ti, da gledaŹ v raj njegove duŹe; ako krasno, milo okó pogledaŹ, zdi se ti, da vidiŹ jasno nebó; zagledaŹ se vanj, nepoznana boleŹ ti oklene serce, in iskra, ki Źine iz

očesa v okó, vžiga v sercu plamen prijateljstva, vnema se čudni up in strah, o katerem Prešeren tako milo poje:

»Sem dolgo upal in se bal,
Slovó sem upu, stráhu, dal,
Sercé je prazno, srečno ni,
Nazaj si up in stráh želí«.

Okó je podobno rosni kapljici na mali cvetici, v kateri se odlikuje veseljnost, svetovi in solnca; neizmerne širjave dobivajo prostor v malem prostorčku našega očesa, in če Stvarnik svoje delo z bitjem svojim obsega, ga spremlja tudi naše okó. Torej ima človeško okó nekaj božanstvenega na sebi; molcé prosi in zapoveduje; naše okó nepremagane moči, pogled divjih zverin, premaguje. Zatorej smemo reči, da se ne odlikuje očesu samo vnANJI svet, timveč, da se svetu po očesu naznanja tudi naša notranjost, naš duh.

Okó je sedež naj bolj natančnega naših čutov; sluh, duh, okus in tip imajo z bolj debelimi in bolj občutnimi rečmi opraviti, toda okó samo občuti svit, od ktereга še sedaj ne vemo, ali je telesna stvar, ali ne, ker ga ne moremo ne zajeti, ne odgnati, kakor vodo in druga telesa. Vsled sedanje hipoteze je svit zelo tanko treseče truplo, katero vse reči prešinja. Okó naj tanjše stvari občutuje in zasluži, da ga pozna vsak, saj v njegovih glavnih delih.

Okó ima ožji in širji pomen; okó v širjem pomenu so trepavnice, solzna jamica, pa očesno jabelčice, — v ožjem pomenu imenujemo okó samo očesno jabelčice (zenico). Očesno jabelčice je jako lepo in umetno sestavljeno iz več kožic, med katerimi so te le naj važnejše: verh vseh drugih je bela, neprezorna, kaj terda kožica, ki je spredej malo bolj vzdignjena; imenujemo jo rožnico (Hornhaut). Zad za bolj povzdignjenim delom imenovane rožene je druga kožica, ki ima v središču luknjico, ki se nam kot črna pika zdí; ta luknja je punčica. Okoli punčice je imenovana kožica krog in krog raznih barv: modra, rujava in črna; po barvah te mreže, ki se imenuje mavričasta mreža (Regenbogenhaut), štejemo ljudi med plavo-, rujavo- in černooke. — Pod prej imenovano rožnico, začenjaje ob krajih mavričaste mreže, nahajamo zopet drugo, vso ž žilicami prepreženo mrežo; imenujemo jo žiličasto kožico (Aderhaut). Na zadnjem delu očesa je mreža živcev, ki so pa v vervico zjedinjeni, in peljejo skoz te kožice v možgane.

Okó ima v sredi precej prostora; ta prostor se razdeljuje po kožici od zgor navzdol potegnjeni v dva predalčka. Med imenovano kožico, t. j. v sprednjem predalčku očesa, je lečast okrožek, ki se imenuje očesna leča (Augenlinse). Ves ostali prostor v očesu je napolnjen z tekočino gostejšo od vode.

Dve očesni jabelčici ležite pod čelom, na obeh stranéh zgornjega dela nosovega, nad licevema kostéma, ki se očesni jami (Augenhöhlen) imenujete. Kar se tiče gibanja teh jabelčic, je opomniti, da druga drugo podpira, in to je pri vseh živalih, razun amerikankega kameleona. Človek ne more torej eno okó obračati na eno, drugo na drugo stran. Dobivajo se pač tudi taki, pa so na očesih bolni.

Važno je tudi vediti, kako nastaja v našem očesu naravna podoba stvari, katero ogledujemo?

Ako se vstopiš pred kako osvitljeno truplo, padajo žarki, ki se od trupla odbivajo, tudi na tvoje okó, in oni, ki padajo v očesno punčico, napravijo na lečici in na živčni kožici nasprotno in zmanjšano podobo, blizo tako, kakor se vidi v steklu pri fotografih. Ta podoba zadeva v živce, in vervica živcev prenese prejeti vtis v možgane, tam pa nastane oni nepopisljivi čut, ki ga imenujemo vid.

V očesu napravlja se zmiraj kaj mala podoba stvari, katero ogledujemo. Naš duh, vajen že drugih reči, ktere je tudi otipal, kako so velike, jih pozná, posebno če so blizo. Bolj pa ko se od reči, ktere ogleduješ, odteguješ, manjši se ti zdijo, ker žarki od stvari odbiti po optičnih pravilih vedno manjšo podobo v očesu napravlajo. Če so stvari, ktere ogledujemo, premajhne ali preoddaljene, pomagamo našemu očesu z lečastim steklom, ki žarke od opazovanega trupla tako lomi, da se napravi večja podoba v očesu. To delo imenujemo oboroženje očesa. Taki ljudje, kojih lečica v očesu je preravna alj pa prekriva in so daljno - alj pa kratkovidni, tudi oborožujejo okó s steklom. Za tako oboroževanje rabimo povečevavna stekla, drobno- in daljnogleda. Ako je kako, če tudi veliko truplo, kakor zvezde, ki so na milijone večí od naše zemlje, predaleč od nas, ga ne moremo viditi s prostim očesom. Za tako opazovanje potrebujemo teleskopov ali daljnogledov. Z dobrim daljnogledom zmoremo velikost in lego zvezd lože opazovati, kakor s prostim očesom.

Vid nas torej vodi v skrivnostno napravo in delavnico narave. S hitrostjo duha te nese okó na lahkíh perutih od konca do kraja svetá; kot orel z malega gnjezda vzdiguje te vid z zemlje v sinje visočíne; tukaj vidiš svetove, ki so veliko večí od naše zemlje. Na perutih očesnih preletíš neizmerne širjave, hoté dospeti na kraj osvetja. Toda duh ti reče, ko že misliš, da ni več prostora: Stoj, prostor osvetja je neizmeren! — Bolj ko letíš, bolj se od namena oddaljuješ. Zopet te prinese okó na zemljo, malo pičico osvetja, in tù opazuješ prirodo in umetne dela človeške roke in človeškega očesa.

Z očesom prirodo opazovaje prideš v njeno delavnico. Na zemlji vidiš, da spomladi iz namočene zemlje trava kaže svoje zelene glavice; drevje, v katerih je prej stanovala žalostna samota, obleče se v novo obleko in krilati pevci po vejicah pojó mile pesmice. Radostna lepota narave te izvabi izmed tesnega ozidja, utergaš si rožico, ogleduješ jo, in zapišeš si, kar si vidil. Tako delaš tudi z drugimi rastlinami. Tudi živali, male in velike, nahajaš po zemlji. Ravno taka se godí z neživimi rečmi; in v kratkem ti je pomagalo okó do popisa rastlin, žival in sploh do prirodropisa.

Ako naravo opazuješ, kako tvori in razdira, spoznaváš njene močí in pogoje, po katerih te močí delajo. Tù kaže okó, kako nizko zamore človek Stvarniku v roke gledati, in duh, kako moč da ima človek v naravi. Kar dela narava, to posnema človek, in glej, tudi sam vstvarja nova trupla — potem ko je v naravne roke pokukal. Tudi te rečí si je človek zapomnil in zapisal, ter postal po očesu svojem mali stvarnik, ki tudi nekako vstvarja.

Zgodovinska drobtinica.

V Valvazorjevi knjigi: »Ehre des Herzogthums Krain« beremo: »Leta 5022. je kranjska dežela vidila tri solnce na nebu; in marsikomu se je to leto tako terda godila, da bi bil rad dal vsa solnca za grizljíj kruha, ker takrat je bila po vsem Slovenskem in zlasti na Kranjskem huda lakota. Huje se je godilo leta 1629., ko je polje komaj toliko dalo, da je stár pšenice veljal poldeseti goldinar, en stár reží pa polosmi goldinar. Po verh tega so divjale še hude vročinske bolezni« Vidimo tedaj, da so bili že tudi nekđaj hudi časi, in sicer veliko hujsi mimo sedaj.

Hrepeneče misli.

(Za cerkveno petje pred sv. obhajilom.)

Spoznam, Gospod, da nisem vreden,
Da tebe zdaj-le bi prejel;
Sem zgubil se od tvoje poti,
Skušnjavam vse prerad verjel.
Pa ti zveličar si usmiljen,
Prišel si grešnikov iskat,
Oj vzemi tudi mene k sebi,
Ožri na me se le enkrat!

In s Petrom bodem milo jokal,
Očiševal se svojih zmot,
O daj, da uživam milost tvojo,
Vdeleži večnih me dobrot!
Otrokom dobrim ti si oče,
Hudobnim ojstri pa sodnik;
In zdravim si jedilo tečno,
Bolnikom slabim pa zdravnik.

Nevedne ljubo podučuješ,
Odpiraš jim skrivnostni vir,
Pokornim pa, ki ti sledijo,
Naj ljubeznjiviši si pastir.
Novincem kažeš stezo pravo,
Da v ternje se ne zapletó,
Življenje in veselje večno
Deliš jim, ki ti služijo.

O srečen, večno srečen tisti,
Ki tebe v srcu zmir imá!
Brez tebe blagra ni v človeku,
Le v tebi mir, sladkost je vsa.
O pridi torej, pridi ljubi!
Ne daj, da čakal bi te še!
Ne morem biti več brez tebe —
Serce slabotno že merjè.

A. P.

Dopisi in novice.

Iz Celovca. (Razpis družbinih daril za l. 1868.) V povzdigo domače književnosti in v omiko slovenskega národa razpisuje s tem družba sv. Mohora za leto 1868. sledeča darila:

a) sto in dvajset goldinarjev za najboljšo *nravnopodučno* povest v obsegu petih tiskanih pol, kterej naj se vzame tvarina iz domače zgodovine, ali naj se vsaj naslanja najno; celo djanje pa naj se tako razplete, da bode delo mikavno za domačo mladež in za priprosto ljudstvo slovensko.

b) sto goldinarjev za najboljšo gospodarsko delo o kaki važniši reči slovenskega kmetijstva, n. pr. o živinoreji, o ratarstvu, o sadjereji, o vinstvu ali o kakem drugem gospodarskem predelu. Beseda bodi skoz in skoz prav domača in priprostemu kmetu lahko razumljiva v obsegu petih tiskanih pol.

Vsi spisi naj bodo prav lahko umevni in zanimivi, da bodo mladino in odrasčene pošteno razveseljevali ter jim um in serce požlahtnovali. Rokopisi naj se pošiljajo družbi franko vsaj do 1. decembra t. l. brez podpisanega imena in sicer toliko gotoviše do tega časa, ker se prihodnje vstanovljeni obrok ne bode več podaljševal. Darila se izplačajo na Vodnikov dan (2. febr.) 1868. leta.

V Celovcu mesca februarja 1867.

Odbor družbe sv. Mohora.

Iz Ternovega na Notranjskem. Pri nas je bila letos jako kratka zima, ker imeli smo komaj kake dva dni sneg; potem pa imamo vedno prijetne dneve. Sicer tukaj sneg nima nikoli zdatnega ležišča, letos pa ga še posebno ni imel. Sedaj bi rekel, imamo že pomlad. Pomladne cvetice: beli zvončki, trobentice, marjetice in druge so že o početku mesca februarja iz zemlje gledale. Tudi že mačkovec berstje poganja. — Šolska mladina tudi prav lahko hodi v šolo, ker imamo tako prijetno in vgodno vreme. Tudi bolj revni otroci lahko hodijo v šolo, ker jim ni treba toliko obleke. Otroci bolj revnih staršev že kakih 14 dni bosí v šolo hodijo. *) Naj ti še povem, dragi „Tovars“, da tukaj učitelja tudi o četrtekah nimata prosto. Hodijo namreč tukaj iz bolj oddaljenih vasi otroci enkrat v tednu v šolo, in sicer v četrtekah. Je pa teh učencev okoli 60. **) *Lavračev.*

Iz ljubljanske okolice. (Nekaj o sadjereji.) Sprehajaje se mimo lepih vertov sem uni dan zapazil mlade dečke, ki so se plazili po sadnem drevju in trebili gosenčino zalego. To se mi je prav lepo, pa še bolj koristno zdelo. Pohvalim tedaj pridne dečke, rekoč: „Le trebite drevje, bote pa jeseni zato dobili polne jerbase lepega sadja!“ Zbudí se mi pa pri tej priči tudi misel, da naj tudi naš „Tovars“ opominja svoje tovarše učitelje, naj v šoli naročajo otrokom, da naj sedaj opravljajo to važno delo po vertih, ker letošnja mehka zima je bila prav vgodna škodljivim merčesom in se jih utegne mnogo pokazati. Zraven ko se gosenčini mešički obirajo, naj se pa tudi še stareja drevesa mladé. Kako pa se mladé stara drevesa? Skušen sadje-

*) To pa je sedaj še zelo nezdravo. „Gorke noge, hladna glava“, to je pregovor in svét starih zdravnikov.

**) Tako je po več krajih, kjer so vasi daleč od šole. Učitelji, ki take učence po redkem učé, se vé da, morajo čas dobro porabiti, da morejo kaj storiti. Dobrota za učence pa je to velika, za učitelja pa zaslužljivo delo. *Vredn.*

rejec mi je pravil, da se drevesa tako le mladé: Jeseni ali zgodaj pomladi naj se staro drevo z drevesno sterguljo dobro osterže po deblu in po debelejših vejah, da se odpravi vsa razkopana skorja. Vse, kar se razterže, naj se vkup pograbi in sožgè. Potem naj se veje, če so tudi debele, odrežejo na takem pripravnem kraji, da more drevo začeti iz novega poganjati; rane pa naj se zamažejo z drevesnim mazilom. Vendar se mora varovati, da sa ne poreže preveč vej, da to drevesu kaj ne škoduje; pustí naj se sim ter tje kaka veja. Od novih mladik naj se pusté tiste, ki so naj lepše; vse druge naj se pa porežejo pri deblu. Potem okoplji še okoli drevesa zemljo in pognoji s tnalovino ali z drugim primernim gnojem, in verjemi mi, da si ti bo drevo pomladilo za leta in leta, da ti bo še dolgo rodilo in povračevalo tvoj mali trud.

Učitelji! povejte to večjim učencem v vsakdanji posebno pa v nedeljski šoli, in če imate svoj vert, kažite to tudi domá, in vidili bote, da ste veliko pripomogli, da se sadjereja lepše razvija. P.

Iz Ljubljane. Pretečeni mesec se je dokončala prva polovica šolskega leta. To zimo se nam je šolsko leto za en mesec skerčilo, ker smo še le mesca novembra začeli šolo; vendar se kaže, da se pri učencih ne pozná veliko, da bi se ne bili ravno toliko naučili kakor druga leta. Pregovor: „Pridnost je kos vsaki teži“, se je poterdil tedaj pri učencih in učiteljih. V mestni glavni šoli pri sv. Jakobu je bilo to polovico šolskega leta v vseh štirih razredih vsakdanje šole 338 učencev, v nedeljski šoli za rokodelske dečke pa 91, tedaj vkup 429 učencev.

— Slavno c. k. namestništvo v Terstu je pri tiskarji g. Milicu zopet kupilo 100 iztisov „Malega Sadjerejca“, in sicer 50 iztisov za sežanski okraj, 50 iztisov pa za se. To kaže, da slavna vlada skerbi za boljši stan ondašnjih zemljanov, pa tudi, da se učenci in učitelji ljudskih šol verlo pečajo s sadjerejo. Slava!

— Sliši se, da se bo politični časnik „Slovenec“ preselil iz Celovca v Ljubljano.

— V Varaždinu začne ta mesec izhajati nov podučen časnik z imenom: „Priatelj pučki“ (Ljudski prijatelj). Vredoval ga bo g. Bartol Francelj, učitelj na realki v Varaždinu. Cena mu bo za pol leta 1 gold. 50 kr. Zopet nova pomoč Jugoslovenom. Dobro!

— Omenili smo že enkrat, da je francoski minister nagovarjal ljudstvo, da bi k veliki razstavi v Pariz pošiljali tudi učitelje; sedaj beremo po časnikih, da je ta oklic padel na dobro zemljo. Neki g. Silliere (Vogesien - Departement) je dal za vsakega učitelja svojega okraja 50 frankov, in več šolskih prednikov v Parizu je vljudno obljubilo, da hočejo tam učitelje prenočevati. Lepo!

— V drugem poglavitnem mestu na Ruskem v Moskvi je sedaj 167 višjih učilniških naprav, in sicer: 5 gimnazij z 1719 učenci in 3 zavodi in 3 gimnazije za žensko mladost z 1263 učenkami.